

İsrail 2013

Yıldırım Turan

[Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Merkezi]

Özet

2013 yılı başındaki erken seçim İsrail'in hem iç politikası hem de dış politikası için kritik bir seçim olmuştur. Seçim sonucunda sağ ve sol arasında dengeli bir sonuç ortaya çıkınca öncesine oranla daha ılımlı bir hükümet kuruldu. ABD Başkanı Obama'nın İsrail'i ilk kez ziyaret edecek olması da 2013'ün önemli bir gelişmesiydi. Bu ziyaretin İsrail açısından birçok önemli sonuçları oldu. Obama'nın İsrail'e ilk ziyaretinin hemen öncesi kurulan ve aşırı dindar partilerin dışarıda kaldığı yeni hükümet, iki lider arasındaki 2012 ABD başkanlık seçiminden beri devam eden gerginliği düzeltmek için de bir fırsat niteliği taşıyordu. Ayrıca bölgenin karmaşık siyasetinde ABD'nin en yakın iki müttefiki İsrail ve Türkiye arasında sorunlar bulunması, ABD açısından sürdürülebilir bir durum değildi. Bu yüzden ABD'nin de zorlamasıyla İsrail, tarihinde çok az yaptığı bir şeyi yaparak Türkiye'den Mavi Marmara saldırısı hakkında özür diledi. İsrail dış politikası açısından 2013'ün diğer gündem maddesi Suriye'deki iç savaşı. İsrail'in güvenliğini tehdit eden bir seviyeye gelen savaş nedeniyle İsrail, Suriye'ye 2013 yılında en az 6 kez hava saldırısı düzenledi.

Anahtar Kelimeler: İsrail | İran Nükleer Programı | Mavi Marmara Özü
| Suriye

Israel 2013

Abstract

Early election at the beginning of 2013, was crucial for Israel, regarding both domestic and foreign policy. Since the election results has been displaying a balanced situation between right and left sides, a much more moderate government was established. One of the significant affairs for Israel, in 2013, was the first visit of the president of the USA, Obama. This visit had many important results for Israel. The new government which was excluding the radical religious parties, and has been established just before the visit of Obama, was also an opportunity for fixing the tension between the two leaders, which has been going on since the 2012 president elections of the USA. Besides, concerning the complex politics of the region, the problems between the two allies of the USA, Israel and Turkey, were not producing a sustainable condition for the USA. Thus, with the compelling contribution of the USA, Israel, maybe for the first time in her history, apologized from Turkey, for the Mavi Marmara Flotilla Incident. Another significant agenda for the Israeli foreign policy in 2013 was the civil war in Syria. Because of this civil war which was threatening the security of Israel, they made air raid to Syria at least 6 times in 2013.

Keywords: Israel | Iran's Nuclear Program | Excuse of Mavi Marmara | Syria

İç gelişmeler

İsrail siyasetinin kendine has yapısı nedeniyle koalisyonlar ve erken seçimlerin sık yaşandığı bir politik ortamın varlığından söz edilebilir. Seçimlerde uygulanan %2'lik genel baraj ve tüm bir ülkenin “seçim çevresi” sayılması nedeniyle İsrail’de yapılan her seçim sonunda koalisyon kurulması adeta zorunlu hale gelmektedir. 2012 yılında yaşanan, Ultra Ortodox Yahudilerin askere alınma şartlarını düzenleyen, “Tal Yasası” tartışmaları sonrasında 2013 bütçe görüşmelerinin de kilitlenmesi sonucunda, bu yıl da bir erken seçim kararı alındı.

Parlamento Seçimleri

22 Ocak’ta yapılan parlamento seçimlerinin en önemli sonuçlarından biri, seçime katılım oranının 1999’dan beri en yüksek seviye çıkması oldu. Diğer bir önemli özellik ise neredeyse barajı geçen tüm partilerin kendisini kazanan tarafta ilan etmesi olmuştur. Toplam 120 sandalyenin bulunduğu İsrail meclisinde, 2009 yılında 65’e 55 olan sağ-merkez/sol dengesinin yerini bu seçimlerde 12 sandalye çıkaran Arap partileri de hesaba kattığımızda 60’a 60 sol ve merkez partiler arasında sayısal bir dengenin aldığını görüyoruz. Yani sandalye bazında sağ ile sol ve merkezdeki partiler arasında en azından sayısal bir denge oluştu. Fakat bu dengenin siyasal alana yansiyabilmesi yani kurulacak koalisyona yansması zor görünüyordu.¹

Gücünü Avigdor Lieberman’ın İsrail Beytenu partisi ile birleştirerek takviye ettiğini düşünen Netanyahu, seçimlerden lider çıksa da umduğunu bulamamıştır. Netanyahu ittifakı 120 sandalyeli meclise toplam 31 vekil çıkarmış;² Netanyahu 11 vekil kaybederken seçimin en büyük sürprizi bir gazetecinin lideri olduğu merkez “Gelecek Var” partisi oldu. Eski bir gazeteci olan 49 yaşındaki Yair Lapid’in liderliğini yaptığı ve merkezde bulunan *Yesh Atid* (Gelecek Var) 19 sandalye ile yeni koalisyon hesaplarında kilit konuma gelmiştir. Bu seçimlerde İşçi Partisi ise 15 vekille 3’üncü sırayı almıştır.³

Bu dönemde, istikrarlı bir şekilde oyları azalmış olan Likud-Beytenu ittifakının, özellikle Hamas ile ateşkes sonrası dönemde, kendi başlattığı bir saldırının siyasi maliyetini de ödemek zorunda kaldığı ve kazandığı 31 sandalyeyle birinci parti olsa da pazarlık gücünü kaybedip yükselen siyasi figürlerin manipülasyonuna daha açık hale geldiği görüldü. Netanyahu'nun, birçok sorunla boğuşan İsrail seçmenini, sadece “güçlü lider” ve “güvenlik” argümanlarıyla kazanmanın oldukça zor olacağını hesaba katmadığı da bu dönemde yazılmıştır. 2012 yılı boyunca Arap Baharı protestolarını andıran gelişmeler İsrail sokaklarında da yaşanmıştı ve Tel Aviv sokaklarını dolduran beş yüz bin çadır protestocusu, sosyal adalet çağrısı yapmıştı.⁴ Gelir adaletsizlikleri ve fahiş kira fiyatlarını merkeze alan protestolar, özellikle sol muhalefet için bir seçim fırsatı oldu. Kadima'dan ayrılarak HatTnua Partisi'ni kuran Tzipi Livni, İşçi Partisi'nin başına kısa süre önce geçen Şeli Yahimoviç ve İsrail'in gerçek anlamdaki nadir sol partilerinden birisi olan Meretz, sosyal adalet protestolarını oya dönüştürmek için seçim kampanyalarını çadır protestolarının üzerine kurmuşlar hatta protesto liderlerinden bazıları da parti saflarına katılmıştı. Bu seçim yatırımlarının sonucunda İşçi Partisi son seçimlere göre fazladan iki sandalye kazanırken, Meretz oylarını %100 oranında artırıp sandalye sayısını 6'ya çıkardı. HaTnua ise kendisini koalisyon pazarlıklarına dâhil edecek 6 sayısını yakalarken, son seçimlerde kadima ile 28 sandalye kazanan olan Livni için düşüş devam etti.⁵

Ülkede 2013 seçimlerinin ardından başlayan ve zaman zaman tıkanma noktasına gelen koalisyon görüşmelerinde ancak 15 Mart'ta anlaşma sağlanabildi. Buna göre başbakan Binyamin Netanyahu başkanlığında kurulacak yeni hükümette beş partinin yer alması ve 21 bakanlığın olması kararlaştırıldı: Seçimlerden ikinci çıkarak büyük sürpriz yapan Yair Lapid önderliğindeki *Gelecek Var*, aşırı sağcı Naftali Bennett'in *Yahudi Evi* ve eski Dışişleri Bakanı Tzipi Livni'nin *Hareket Partisi* ve Netanyahu'nun *Likud* partisi ile seçime ortak listeyle girdiği *Evimiz İsrail*.⁶ Ultra Ortodoks-Haredi partilerin dışarıda kaldığı⁷ bu hükümet bir önceki hükümete göre daha ılımlı bir koalisyon olarak gösterilmiştir. Bu durumda İsrail'i ziyaret edecek olan ABD Başkanı Barack Obama'yı yeni hükümetin karşılayacak olmasının önemli rol oynadığı yorumları yapıldı.

Verilen sürenin dolmasına iki gün kala varılan anlaşma sonrası 16 Mart 2013 tarihinde Başbakan Binyamin Netanyahu koalisyon hükümetini Cumhurbaşkanı Şimon Peres'e sundu. Netanyahu'nun liderliğindeki İsrail'in 33. Hükümeti olan yeni kabine İsrail Meclisi Knesset'te 68 milletvekili ile hükümet kurabildi. Likud-Beitenu Bloku, yeni hükümette dışişleri ve savunma da dahil olmak üzere 7 bakanlık aldı. Kabinede Adalet Bakanı olan Tzipi Livni'nin, aynı zamanda Filistin'le yürütülecek barış müzakerelerine de başkanlık etmesi kararlaştırıldı. Dışişleri bakanlığı koltuğu ise boş kaldı. Eski Dışişleri Bakanı Avigdor Lieberman, İsrail Anayasası gereği, hakkında görevi kötüye kullanmaktan açılan dava sonuçlanana kadar kabineye giremedi. Netanyahu, koalisyon üyelerini, dışişleri bakanlığı koltuğunu Lieberman'ın

davası sonuçlanana kadar boş tutma konusunda ikna etti. Lieberman, dava sonucunda suçlu bulunursa 7 yıl siyaset yasağı alacak ve kabinede boş olan koltuğa partisinden başka bir isim atanacaktı.⁸ Nihayet 7 Kasım'da “görevi kötüye kullanma” ve “dolandırıcılık” suçlamaları ile hakkındaki davalardan beraat eden Evimiz İsrail Partisi lideri Avigdor Lieberman, eski görevi Dışişleri Bakanlığı'na yeniden atandı. 11 Kasım'da Knesette yemin eden ve göreve başlayan Lieberman'ın atanmasına ana-muhalefet İşçi Partisi Lideri Shelly Yacimovich tepki gösterdi. Lieberman'ın yeniden aynı göreve getirilmesine karşı çıkan Yacimovich “*Bu Dışişleri Bakanı İsrail'e zarar verdi*” diyerek bakanlık koltuğunun boş tutulmasına devam edilmesi gerektiğini dile getirdi.⁹

Sosyal Ekonomik Durum

Seçimlerden önce muhalefet kesiminin en çok üzerinde durduğu ve son yıllarda İsrail ekonomisinin en önemli sorunlarından biri olan gelir adaletsizliğinin merkezde olduğu sosyal adalet tartışmaları, seçim sonrası da iç politika gündeminin en önemli konularından biri olmaya devam etti. İsrail Milli Güvenlik Enstitüsü tarafından her yıl hazırlanan “Yoksulluk ve Sosyal Eşitsizlik Raporu”na¹⁰ göre bu ülkede yaşayan her 5 kişiden 1'inin yoksulluk sınırının altında olmasının önemli sıkıntılar oluşturduğu belirtiliyordu. Söz konusu raporda, İsrail'in yaklaşık %21 olan fakirlik oranıyla, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ülkeleri arasında Meksika'dan sonra geldiği ve bu oranın aynı zamanda OECD ortalamasından 2 kat fazla olduğu vurgulanıyordu. Gelir dağılımı eşitsizliği açısından ise, İsrail'in OECD ülkeleri arasında sondan beşinci sırada yer aldığı ve İsrail'deki, 15-64 yaş arası nüfusun %40'ının çalışmadığı, OECD ülkelerinde ise bu oranın %33'lerde bulunduğu belirtildi. Ülke ekonomisi hakkında getirilen eleştirilerin odağında “gelir adaletsizliği” yer alırken, uzmanlar tarafından ekonomik kalkınmanın tüm vatandaşlara yansiyabilmesi için sosyal alandaki gelişmenin toplumu daha kapsayıcı ya da herkes için daha iyi bir perspektifte tasarlanması gerektiği ifade edildi.¹¹

2013 yılında, ekonomisi son yıllarda “tehlike sinyalleri” vermeye başlayan İsrail'de bu konudaki en dikkat çekici verinin hızla yükselen kamu borcu olduğu görüldü. İsrail'in kamu borcunun GSYH'ye oranı 2011'de %74 iken, 2013'te %75'ler seviyesine yükseleceği tahminleri yapılmıştı. Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü (SIPRI)¹² verilerine göre İsrail savunma harcamalarında da kısıtlamaya gidiyordu. Ülke, 2006 yılında yaklaşık 17 milyar dolar savunma harcaması yaparken, söz konusu rakam yıllar içerisinde 14 milyar dolara kadar gerilemişti. Uzmanlar tarafından, savunma harcamalarında yaşanan gerilemenin ardında ülke ekonomisinin içinde bulunduğu zor durumun etkili olduğu belirtiliyordu.¹³

2013 yılında, yeni dönemde bütçe kesintilerinde Savunma Bakanlığının hariç tutulması beklenen İsrail'de hükümet son yapılan görüşmeler sonrasında Savunma Bakanlığı bütçesinde 3 milyon İsrail Şekli (yaklaşık 800 bin

dolar) kesintiye gidilmesini kararlaştırdı. Parlamentoda görüşülen 2013-2014 yıllarındaki bütçe kesintileri üzerine İsrail halkı protesto gösterileri düzenledi. Binlerce kişinin katıldığı protestolarda halk, vergilerin yükseltilmesini, memur maaşlarının azaltılmasını ve harcamaların kısılmasını öngören düzenlemelere tepki gösterdi. Göstericiler, hükümetin verdiği sözleri tutmadığını savunurken, İsrail Maliye Bakanlığı ise bütçe açığını kapatmak için bu önlemlerin tek çare olduğunu savundu.¹⁴

İsrail-Türkiye ilişkileri ve ABD: Mavi Marmara özrü ve ABD'nin rolü

2013 yılında, ilk başkanlığı döneminde Ortadoğu gezisinde İsrail'e uğramayan ABD Başkanı Barak Obama İsrail'i ziyaret etti. 20 Mart'ta başlayan ziyarette ABD Başkanı Obama'nın gündeminde Suriye, İran ve Filistin konuları bulunuyordu. *Mavi Marmara* için özür dilenmesine aracılık yapan Obama, İsrail'in Türkiye ile ilişkilerini gezinin en çok konuşulan gündemi haline getirmişti.

2010 yılındaki Gazze filo saldırısı, Türk vatandaşlarının ölümünden dolayı, Türkiye ile İsrail ilişkilerine geri dönülemez bir yara açmış ve ilişkilerde uzun süre atlatılamayacak bir güven problemini su yüzüne çıkarmıştı. Ayrıca İsrail'in Türkiye ile ilişkilerinin kötüleşmesi ve bölgede yalnızlaşmaya başlaması ABD yönetiminin bölgesel kaygılarını artırmıştır. Daha önceleri liderler arasında olan güvensizlik problemi Türk vatandaşların ölümüyle sonuçlanan müdahaleyle, iki ülkenin halkları arasında da güvensizlik probleminin ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Bu sebeple Türkiye'de İsrail karşıtı söylemin güç kazandığını ve bu durumun İsrail'de de aynı şekilde yaşandığını gözlemlemek mümkün olmuştur. Yaşanan bu gelişmeler ikili siyasi ilişkileri durma noktasına getirmiştir. 2013 yılına geldiğimizde Türkiye-İsrail arasında durma noktasına gelen siyasi ilişkilerin 3 yıllık bir aradan sonra ABD'nin de teşviki ile yeniden canlandırıldığı görülür. Bu anlamda en önemli gelişme her iki ülke tarafından kendilerince zafer olarak gösterilen İsrail'in özür süreci olmuştur. Özellikle ABD'nin bölgesel çekinceleri ve Arap Baharının bu süreci zorladığını söylemiştik. Arap dünyasındaki iki yıl içinde diktatörlüklerin devrilmesi ile birlikte ortaya çıkan durum ilişkilerin koptuğu dönemdeki koşullarla aynı değil. Değişen bölgesel dinamikler Türkiye ve İsrail arasında sınırlı düzeyde bir güvenlik işbirliği ihtiyacını doğuruyor. Fakat hem Türkiye hem de İsrail'in politik ortamı ikili ilişkilerde kamuoyunu önemli bir unsur olarak görmekte ve bu durumu daha da zor hale sokmaktadır. Bu durum iki ülke arasında doğrudan bir diyalog kurulmasını engellemiştir. İşte böyle bir ortamda, mart ayı içinde ABD başkanı Barack Obama'nın İsrail'i ziyaret etmesi ikili siyasi ilişkilerin kurulmasına vesile oldu.

Türkiye bu süreçte iki ülke arasında ilişkilerin yeniden tesisi için İsrail'in özür dilemesini, baskında öldürülen Türk vatandaşları için tazminat ödemesini ve daha sonra Gazze'ye uygulanan ablukanın kaldırılmasını şart koş-

muştı. Aradan geçen yaklaşık üç yıllık süreç içinde İsraili yetkililer yapmış oldukları açıklamalarda bu taleplerin İsrail açısından karşılanamayacak talepler olduklarını beyan etmişlerdi. Bu da krizin sürmesine neden olmuştu. Tüm bu sebeplere rağmen İsrail, 22 Mart 2013'te ABD Başkanı Barack Obama'nın devreye girmesiyle, Mavi Marmara olayından ötürü Türkiye'den özür diledi. İsrail tarafından, filo müdahalesine yönelik gelen özür, ilişkilerin normalleşmesi için ilk adımdı.

Özür konusunda ilk sinyaller ABD Başkanı Barack Obama'nın ziyareti öncesi yapılan bir basın toplantısında İsrail Başbakanlık sözcüsü Mark Regev tarafından Türkiye-İsrail ilişkilerinin ziyaret sırasında gündeme gelebileceğini belirtmesiyle verilmişti. Regev İsrail'in Türkiye ile ilişkilerini iyileştirmeye hazır olduğunu ve bunun her iki ülkenin de yararına olduğuna inandıklarını söyledi.¹⁵ Bir gün sonra İsrail Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Yigal Palmor'un da Türkiye-İsrail ilişkilerinin ABD Başkanı Obama'nın ziyaretinin gündem maddeleri arasında yer aldığını söylemesiyle söylentilerin doğrulandığı görülmüştü.¹⁶

22 Mart 2013 tarihinde İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu'nun yaptığı açıklamada, İsrail'in Mavi Marmara saldırısındaki hatalarından ötürü Türkiye'den özür dilediği bildirildi. Açıklamada, Netanyahu'nun Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile 22 Mart tarihinde görüştüğü belirtildi ve liderlerin, "büyükelçilerin yeniden atanması, Türkiye'de İsrail askerlerine karşı açılan davaların iptal edilmesi gibi iki ülke arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesi konusunda uzlaştığı" ifadelerine yer verildi. Aynı açıklamada, İsrail Başbakanı'nın "trajik sonuçların" kasti olmadığını, İsrail'in yaptığı soruşturmayla göre saldırıda "operasyonel hatalar" olduğunu söylediği kaydedildi. Ayrıca İsrail Başbakanı Netanyahu'nun saldırıda hayatını kaybedenler nedeniyle İsrail'in "pişmanlığını ifade ettiği" ve tazminat ödeme sözü verdiği de belirtildi. Netanyahu açıklamada, Mavi Marmara saldırısıyla ilgili olarak can kayıplarına yol açmış olabilecek her türlü hatadan dolayı Türk halkından özür dilediğini belirtti. Gazze'ye yönelik sınırlamalar konusunda ise Gazze dâhil Filistin topraklarındaki sivillerin hareketine ilişkin bazı sınırlamaların zaten kaldırıldığı ifade edilerek, sükunet korundukça bu durumun devam edeceği kaydedildi.¹⁷

İsrail'in Türkiye'den özür dilemesi uluslararası kamuoyunda geniş yankı buldu. BM Genel Sekreteri Ban Ki-mun, İsrail Hükümeti ile Türkiye'nin ilişkilerini düzelteren kararından memnuniyet duyduğunu belirtti ve Genel Sekreterin, ABD Başkanı Barack Obama'nın ilişkilerin normalleşmesi için oynadığı rolü de takdirle karşıladığı kaydedildi.¹⁸ NATO Sözcüsü Oana Lungescu ise "Bölgesel diyalog ve istikrarı ve uluslararası işbirliğini ileriye götürecek bu önemli adımı memnuniyetle karşılıyoruz" dedi. AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Catherine Ashton'ın sözcüsü Michael Mann da "Bu olumlu adımla ilgili haberlerden çok memnun olduklarını belirterek, Türkiye'nin ve İsrail'in AB'nin önemli ortakları olduğunu ve ilişkilerinin iyileşmesinin Ortadoğu'da barış ve güvenlik görmek isteyen herkesin çıkarına olduğunu" belirtmiştir.¹⁹

İsrail'in özür dilemesine kadar geçen sürede Mavi Marmara konusu dışında Türkiye ile İsrail arasında ilişkiler dar bir çerçevede gelişmişti. İlk olarak Malatya'da kurulacak füze kalkını tartışmalarında Türkiye'deki muhalefet İsrail'i gündeme taşımış ve kurulacak füze savunma sisteminin asıl vazifesinin İsrail'i korumak olduğu iddia edilmişti. Diğer taraftan Mavi Marmara saldırılarında hayatını kaybedenlerin ve mağdur olan aileler, saldırıda sorumlu olan İsrailli yetkililer aleyhine Türkiye mahkemelerinde dava açmış ve bu dava İsrail kamuoyunda geniş yankı bulmuştu.²⁰ Mart ayının başında İsrail güvenlik güçlerinin Mescid-i Aksa avlusuna girmesini ve ibadet etmek isteyen Filistinlilere şiddet uygulaması da Türk Dışişleri Bakanlığı tarafından kınanmıştı.²¹

İsrail - ABD ve İran üçgeni

İsrail ve ABD ilişkileri 1948'den beri birçok açıdan değişti. İki devlet arasındaki ilişki "özel bir ilişki" olarak tarif ediliyor.²² Bu ilişki o kadar özeldir ki gelişmiş bir ekonomiye ve düşük işsizlik oranlarına rağmen günümüzde bütün Amerikan askeri yardımlarının %60'ı İsrail'e gitmektedir. Son 65 yılda İsrail'e sağlanan Amerikan yardımı 120 milyar doları buldu.²³ Bütçe açığını düşürmeye çalışan ABD hükümeti, ülke içinde eğitim ve sosyal güvenlik harcamaları da dahil olmak üzere hükümet harcamalarını kısmayı amaçlamaktadır. İsrail'e yapılan askeri yardımın bu kısıntıdan etkilenmemesi beklenmektedir. İşte İsrail'in bu imtiyazı bütün başkanlar tarafından vurgulanarak tekrarlanan iki ülke arasındaki "kopmaz ve bozulamaz özel ilişki"den kaynaklanmaktadır.²⁴ ABD tarafından yapılan yardımlar sadece askeri olanlarla sınırlı kalmamıştır. 1980'ler boyunca kriz içindeki İsrail ekonomisi ABD'den gelen ekonomik yardımlarla rahatlamıştı.²⁵ İsrail, bu özel ilişkinin ABD açısından tek dayanak noktası olarak bu karışık bölgede kendisinin stratejik konumuna ve dostluğuna ihtiyaç duymasını göstermektedir. Bu özel ilişkinin bozulmasında kimin zararlı çıkacağını kestirmek zor olmasa gerek. Bu açıdan bakıldığında Amerika bölgede ne kadar çok fazla kesimle ilişki kurarsa İsrail, Washington'un stratejisi açısından daha az önemli bir hal alıyor.

Bu özel ilişki 2013 yılında da devam etti. Mart ayında Obama'nın İsrail'i ziyaretinin ardından 23 Nisan'da ABD Savunma Bakanı Chuck Hagel İsrail'i ziyareti sırasında İsrail'e bölgede hava üstünlüğü sağlayacak özel silah satış anlaşmasında sona geldiğini açıkladı. İsrail Savunma Bakanı Yaalon ise silah satışının ABD yönetiminin İsrail'i destekleme konusundaki kararlılığının göstergesi olduğunu vurguladı.²⁶ Obama'nın Mart ayındaki ziyareti sonrası Mayıs ortalarında ABD Dışişleri Bakanı Kerry'nin tekrar İsrail'e ziyarette bulunması yakın ilişkilerin göstergesiydi.²⁷

2013, ABD ile ilişkiler özelinde İsrail'in kaygılarının arttığı bir yıl da olmuştur. Haziran ayında İran'daki seçimleri reformcu kesimin desteklediği Hasan Ruhani'nin kazanması sonrası Beyaz Saray, İran halkını kutlarken İsrail tarafı konuya ihtiyatlı yaklaştı. Beyaz Saray Sözcüsü Jay Carney, yazılı

açıklamasında “İran halkının oyuna saygı gösteriyoruz ve onları, siyasi sürece katılımları ve seslerini duyurmadaki cesaretlerinden ötürü kutluyoruz” derken, İsrail Başbakanı Benyamin Netanyahu ise Ruhani’nin cumhurbaşkanlığını kazanmasına rağmen İran’a nükleer programı durdurması için baskıların artırılması için uluslararası kamuoyuna çağrıda bulunarak “*Kendimizi aldatmayalım. İran’ı yöneten cumhurbaşkanı değil, aynı zamanda nükleer politikalara karar veren dini liderdir*” dedi. Yine İsrail İstihbarat Bakanı Yuval Steinitz’in “*İran halkının radikal rejime tepkisini görmek güzel. Fakat yaptırımlar artırılmalı*”²⁸ açıklamaları İsrail’in İran konusundaki şüphelerinin kolay kolay kaybolmayacağına işaretler derecedeydi.

Ruhani’nin seçilmesi ile İran’ın Batı’yla iyi ilişkiler kurmasının yolu açılmıştı. 25 Eylül tarihinde BM Genel Kurulu’na hitap eden Ruhani’nin nükleer program konusunda müzakerelere başlamaya hazır olduklarını söylemesi ABD ve Batılı liderler tarafından olumlu karşılandı.²⁹ Bu ılımlı mesajlardan sonra 28 Eylül tarihinde ABD başkanı Obama ve İran Cumhurbaşkanı Ruhani telefonla görüştü. 1979’dan bu yana ABD ve İran liderleri arasında bu düzeyde gerçekleşen ilk temas olan görüşmede İran’ın nükleer programı konusunda önemli engeller bulunmakla birlikte kapsamlı bir çözüm için neler yapılabileceği hakkında konuştukları açıklandı.³⁰ İsrail hükümeti, ABD ile İran arasında son günlerde gözlenen yakınlaşma belirtilerine şüpheyle yaklaştı. Bir hafta sonra 4 Ekim’de Netanyahu, BBC Farsça televizyonuna yaptığı açıklamada İran’ın nükleer silah geliştirmesi halinde Kuzey Kore gibi, ebedi bir rejime dönüşebileceği uyarısında bulundu. İsrail Başbakanı Farsça yayın yapan medya organına verdiği ilk mülakatta İran’ın nükleer silah edinme arayışına diplomatik bir çözümle son verildiğini görmek istediğini ama uydurma değil, gerçek bir çözüm için İran’ın nükleer silah üretme kabiliyetinin tamamen ortadan kaldırılması gerektiğini savundu.³¹ Bu açıklamalarıyla son gelişmelerden rahatsız olan Tel Aviv, askeri seçeneğin her zaman masada olduğunu ve Tahran’ın nükleer programı için müzakere sürecinde İran’a karşı sert ekonomik yaptırımların devam etmesi gerektiğini savunmaya devam etmiştir.

ABD-İran yakınlaşmasını takiben 24 Kasım’da İsviçre’nin Cenevre kentinde Batı ile İran arasında yapılan nükleer pazarlıklar tarihi bir anlaşma ile sona erdi. Anlaşmaya göre İran uranyum zenginleştirme çalışmalarını yavaşlatacaktı. Buna karşılık altı ay için İran’a uygulanan yaptırımlarda bir yumuşama sağlamasına karar verildi.³² Anlaşma uluslararası çevrelerde olumlu karşılanırken İsrail ve Suudi Arabistan yapılan anlaşma ile ilgili endişelerini dile getirdiler. İran ile varılan anlaşmayı ‘tarihi bir hata’³³ olarak değerlendiren Netanyahu “*Bugün dünya çok tehlikeli bir yere dönüştü. Çünkü dünyanın en tehlikeli rejimi, dünyanın en tehlikeli silahına sahip olmaya daha yakın hale geldi*” değerlendirmesini yaptı.³⁴ Bu değerlendirmeye İsrail’in nükleer enerji konusunu hayati bir mesele olarak ele aldığını ve bu konuda İran ile diplomatik yollardan bile müzakere yapılmasına ne kadar şüphe ile yaklaştığını göstermesi bakımından dikkat çekiciydi.

Gelişmelere baktığımızda İran'ın nükleer çalışmalarının barışçıl olduğunu kabule hiçbir şekilde yaklaşmayan İsrail İran'ın nükleer programına ne pahasına olursa olsun engel olunması gerektiğini düşünüyor. Bu bakış açısı İran'ın nükleer programını varoluşsal bir tehdit olarak algılamasına yol açıyor. Ruhani'nin seçilmesi ve İran'ın Batı ile nükleer program konusunda anlaşmaya varması, İsrail'i uluslararası arenada yalnızlaştırmıştır. Diğer taraftan ABD'nin Suudi Arabistan ve Türkiye ile birlikte İran ile de yakın ilişkiler kurması durumunda İsrail, Amerikan politikasındaki özel konumunu kaybetmekten korkmaktadır. George Friedman'ın "İsrail'in yeni stratejik pozisyonu"³⁵ isimli bir raporda belirttiği üzere İsrail'in müzakerelerdeki gerçek korkusunun bu olması yüksek ihtimaldir. ABD'nin yaşadığı bu stratejik değişim İsrail'in ABD üzerinde daha az bir nüfuza sahip olmasına ve Amerikan politikasının sıradan bir meselesi haline gelmesine yol açacaktır.

2013 yılının son çeyreğinde ortaya çıkan, ABD İstihbaratı'nın birçok ülkenin liderini dinlediği yolundaki iddialar, ABD'nin müttefikleri ile arasının açılmasına neden olmuştu. Almanya ve Brezilya'nın BM gündemine dahi getirdiği skandal³⁶ ABD ile İsrail arasında da sorun oldu. Snowden'ın açıkladığı belgelerde NSA'nın (ABD Ulusal Güvenlik Ajansı) casusluk faaliyetlerini İngiliz İstihbarat Ajansı ile ortak yürüttüğü ve Amerika ile İngiltere'nin 2009 yılından bu yana İsrail yöneticilerinin mail trafiğini izlediği ortaya çıktı. Özellikle İsrail Savunma Bakanı Ehud Barak ve eski İsrail Başbakanı Ehud Olmert'in maillerinin hedef alındığı iddia edilen³⁷ NSA'nın casusluk ve dinleme faaliyetlerine tepki gösteren İsrail başbakanı Binyamin Netanyahu, Amerikan yönetimini İsrail'e yönelik faaliyetlerinden dolayı uyardı ve bunun durdurulmasını istedi.³⁸ Başbakan Benjamin Netanyahu'nun yaptığı diğer bir açıklama ise ABD istihbaratında çalışırken İsrail'e bilgi aktardığı gerekçesiyle tutuklanan Jonathan Pollard'ın serbest bırakılması için Washington'a çağrı yapması oldu.³⁹ Bu çağrı izleme iddialarına bir yanıt olarak algılandı. İsrail basını olayı Pollard olayı ile ilişkilendirdi ve bu olayın Pollard'ın İsrail'e dönmesi için bir fırsat olduğu yönünde çağrılar yaptılar.⁴⁰ Tüm bunlar sonrasında, ABD ve İsrail halen en yakın müttefik ülkeler. Fakat ABD yönetiminin İsrail'e inandırıcı bir cevap verememesi yüzünden ilişkilerin ciddi zarara uğrayacağı ve özellikle izleme skandalı sonrası ABD'nin imajının, en yakın müttefiklerinin gözünde bile olumsuz etkilendiği söylenebilir.

Bölgesel Gelişmeler

Suriye'deki çatışmaların başlamasıyla Suriye, İsrail dış politikasının en önemli gündem maddelerinden biri haline gelmişti. 2007'de de Suriye top-raklarını vuran İsrail, krizin derinleştiği günlerden bu yana Suriye'deki kim-yasal silahların Lübnan'daki Hizbullah'ın eline geçmesinden endişe duyduğunu dile getiriyordu. Tel Aviv yönetimi, silah transferini engellemek için benzer saldırılar düzenleyebileceği uyarısında bulunmuştu. İşte İsrail, 2013 yılında da bölgesel kaygılarının motivasyonu ile Suriye'ye defalarca saldırıda

bulunmuştur. İlk olarak 31 Ocak tarihinde Şam yakınlarında Jamraya'daki bir askeri araştırma tesisine yönelik bir saldırı yaptı. Kısa bir süre sonra 2 Şubat tarihinde İsrail tarafından 2 hedefe daha yapılan saldırıların ardında Suriye'nin kimyasal silahlarının Hizbullah, Hamas gibi örgütlerin eline geçmesinin önlenmesi kaygısı vardı.

4 Mayıs tarihinde Füze taşıdığı düşünülen bir konvoyu İsrail tarafından bir saldırı daha yapıldı. İsrailli yetkililere göre konvoyun hedefi Lübnan'daki Hizbullah örgütüne ulaştırılmak üzere gelişmiş füze sevkiyatıydı.⁴¹ BM'nin Lübnan Geçici Görev Gücü (UNIFIL), İsrail'in son bir haftada birçok kez Lübnan hava sahasını ihlal ettiğini belirterek, İsrail'in bu ihlalleri sonlandırmasını talep etti.⁴² Lübnan Dışişleri Bakanı Adnan Mansur, daha önce yaptığı açıklamada, İsrail uçaklarının sık sık Lübnan hava sahasını ihlal ederek, sınırındaki köy ve kasabalar üzerinde alçak uçuş yaptığını, bu ihlallerin bölgede belirsizliğe yol açtığını belirtmişti.

İsrail 2013 yılının ilk 6 ayında Suriye'ye 4 kez hava saldırısı yapmıştır. İkinci altı ayda 2 kez daha önemli saldırılar gerçekleştiren İsrail saldırılar hakkında çok fazla yorum yapmamıştır. İsrail saldırıları ne reddediyor ne de kabul ediyor. Bu şekilde belirsizlik politikası yürüten İsrail'in en önemli çekincesinin Suriye'nin elindeki kimyasal silahların veya ileri teknoloji silahlarının Hizbullah, Hamas gibi İran müttefiklerinin eline geçmesini engellemek olduğu görülüyor.⁴³ Hatta ABD'nin Washington Post gazetesi Suriye saldırılarının İsrail'in İran'a olası saldırısının provasını olabileceğini bile yazdı.⁴⁴

İsrail açısından 2013 yılına genel olarak baktığımızda Türkiye ile ilişkiler ve Suriye'deki belirsizlik nedeniyle oldukça hareketli geçtiğini söyleyebiliriz. Türkiye ile olan gerilim ABD tarafından bölgesel çıkarları açısından sorun teşkil etmiştir. Bu da ABD - İsrail ilişkilerine yansımış ve Obama'nın Netanyahu yönetimiyle ciddi sorunlar yaşadığı görülmüştür. Son yarım asırdır Ortadoğu'yu domine eden küresel bir güç olarak ABD'nin gittikçe bölgede yüklerinden kurtulmaya çalıştığı görülmektedir. Her ne kadar ABD ile ilişkiler çok güçlü görünse de yaşanan gelişmeler ABD'nin İsrail adına daha fazla maliyetten kaçındığını gösteriyor. ABD'nin bu yeni temkinli politikası hem İsrail için hem de taşların yeniden oturduğu Ortadoğu açısından önemli sonuçlar doğuracaktır. Ancak görünen o ki özellikle Suriye'deki ve dolayısıyla bölgedeki yeni düzenin nasıl şekilleneceği noktasındaki belirsizliğin ABD'nin İsrail üzerindeki politikasının elini kolunu bağladığı görülüyor. Bu bağımlılığın İsrail'e daha saldırgan bir politika izlemesine yardımcı olduğu açık. 2014 yılında bu politika'nın test edildiğini görebiliriz.

Kronoloji

- **2 Ocak:** İsrail, Mısır ile arasındaki sınırın bir bölümüne güvenlik amacıyla örülen çitin bittiği bildirildi. Güvenlik çitinin yasa dışı göç, kaçakçılığın önlenmesi ve güvenliğin daha iyi sağlanması amacıyla inşa edildiği açıklandı.
- **18 Ocak:** Binyamin Netanyahu bir röportajda kendisinin ikinci döneminde herhangi bir İsraili yerleşim yerinin yıkılmayacağını açıkladı.
- **22 Ocak:** 19. Kneset seçimleri yapıldı. Seçim sonunda beklenenin aksine mevcut Başbakan Netanyahu'nun seçim ittifakı sandalye sayısında düşüş yaşayarak 31 koltukla hayal kırıklığı yaşadı. Seçimin sürpriz sonucu ise 19 sandalye ile eski bir gazeteci olan Yair Lapid'in liderliğini yaptığı 'Gelecek Var' partisi oldu.
- **30 Ocak:** İsrail Hizbullah'a silah taşıdığını iddia ettiği bir Suriye konvoyuna hava saldırısı düzenledi. Diğer bir hedef ise Suriye'nin Jamraya yakınlarındaki bir askeri araştırma merkeziydi. Burada iki görevlinin öldüğü bildirildi.
- **31 Ocak:** BM 4. Cenevre Konvansiyonu 49. Maddesi uyarınca İsraili yerleşimcilerin bir an önce geri çekilmesini talep etti.
- **18 Mart:** Benyamin Netanyahu liderliğindeki kabine güven oylaması alarak İsrail'in 33. koalisyon hükümeti kuruldu.
- **20 Mart:** ABD Başkanı Barack Obama dört günlük Ortadoğu gezisine İsrail ile başladı. Obama başkanlığının ilk döneminde İsrail'i ziyaret etmemiştir.
- **22 Mart:** İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu Mavi Marmara baskını nedeniyle Türkiye'den özür dilediğini açıkladı. Başbakan Erdoğan ile telefonda görüşen Netanyahu: "Mavi Marmara baskını ilişkileri bozduğu için üzgünüm" dedi.
- **3-5 Mayıs:** İsrail Suriye'ye iki hava saldırısında bulundu. Saldırının gerekçesi olarak İran'dan Hizbullah'a uzun menzilli silahların taşınmasının engellenmesi olarak açıklandı.
- **5 Temmuz:** İsrail'in Suriye'nin Lazkiye şehrinde bulunan askeri üsse hava saldırısı düzenlediği iddia edildi. Saldırıda Suriye'nin sahip olduğu Rus yapımı Yakhont gemi savar füzelerinin imha edildiği belirtildi. Bu saldırı son 6 ayda İsrail'in Suriye'ye yönelik dördüncü saldırısı oldu.
- **28 Temmuz:** Filistin yönetimiyle barış görüşmelerini yeniden başlatmak için İsrail 104 Filistinli mahkumu serbest bırakmayı kabul etti.
- **22 Ekim:** İsrail'de yerel seçimler yapıldı.
- **30 Ekim:** İsrail Suriye'nin Akdeniz kıyısındaki liman şehri Lazkiye'de bir hava savunma üssünü vurdu.
- **30 Ekim:** İsrail hükümeti, Filistin tarafıyla barış görüşmelerinin yeniden başlaması için üzerinde uzlaşılan anlaşma doğrultusunda 26 Filistinli mahkûmu daha serbest bıraktı.
- **6 Kasım:** Eski Dışişleri Bakanı Avigdor Lieberman hakkındaki davalardan beraat etti.
- **11 Kasım:** Hakkındaki davalar düşünce Avigdor Lieberman Knesette yemin ederek Dışişleri Bakanlığı görevine geri döndü.

Notlar

- 1 Serhat Erkmen, "İsrail'de seçim sonucu: Kaybedeni ya da kazananı olmayan seçim", *ORSAM Dış Politika Analizleri*, 23 Ocak 2013.
- 2 Son seçimde bu iki partinin toplam milletvekili sayısı 42'ydi.
- 3 İrem Köker ve Sebati Kurt, "Yaralı Lider", *Hürriyet*, 23 Ocak 2013.
- 4 Ufuk Ulutaş, "İsrail Neyi Seçti", *Sabah*, 28 Ocak 2013
- 5 Ufuk Ulutaş, a.g.m.
- 6 "İsrail'de ılımlı koalisyon tamam", *Hürriyet*, 15 Mart 2013.
- 7 İsrail'in kuruluşundan bu yana pek çok hükümette bulunan, 1977'de Likud'un siyaset sahnesine girmesinden sonra kesintisiz tüm koalisyon hükümetlerinde görev alan ultra Ortodoks Hasidik Yahudi partileri, yeni kabinede yer alamadı.
- 8 "İsrail'de Netanyahu hükümeti Peres'e sundu", *Anadolu Ajansı*, 16 Mart 2013
- 9 "İsrail'de Lieberman yeniden Dışişleri", *BBC*, 12 Kasım 2013
- 10 Shlomo Swirski, Etty Konor-Attias ve Ariane Ophir, "Israel: A Social Report 2013", www.adva.org, Ocak 2013.
- 11 "İsrail ekonomisi 'SOS' veriyor", *Hürriyet*, 31 Mayıs 2013
- 12 Bakınız: "SIPRI Military Expenditure Database", http://www.sipri.org/research/armaments/milex/milex_database
- 13 "İsrail ekonomisi 'SOS' veriyor", *Hürriyet*, 31 Mayıs 2013
- 14 "İsrail ekonomisi 'SOS' veriyor", *Hürriyet*, 31 Mayıs 2013
- 15 "Filistin konusunda tarihi nitelikte ödün vermeye hazırız", <http://www.aa.com.tr/tr/s/144884-odun-vermeye-haziriz>, 19 Mart 2013.
- 16 "Türkiye gündem maddelerinden biri olacak", <http://www.aa.com.tr/tr/s/145106-turkiye-gundem-maddelerinden-biri-olacak>, 20 Mart 2013.
- 17 "PM Netanyahu speaks with Turkish PM Erdogan", <http://mfa.gov.il/MFA/PressRoom/2013/Pages/Netanyahu-speaks-with-Erdogan.aspx>, 22 Mart 2013.
- 18 "Karar umut verici", <http://www.aa.com.tr/tr/s/146187-karar-umut-verici>, 23 Mart 2013.
- 19 "İsrail Türkiye'den özür diledi", <http://www.aa.com.tr/tr/s/146053-israil-ozur-diledi>, 22 Mart 2013,
- 20 Ufuk Ulutaş, Türkiye'nin İsrail-Filistin Politikası 2012, Türk Dış Politikası Yıllığı 2012, SETA, 2013, s.217.
- 21 "Türkiye İsrail'i kınadı", <http://www.aa.com.tr/tr/s/141073-israil-askerleri-mescid-i-aksayi-basti>, 8 Mart 2013.
- 22 Jimmy Carter 1977'de, Yitzhak Rabin 1992'de, Warren Christopher 1993'te özel ilişki terimini kullanmışlardır. Bkz.: Bernard Reich, "The United States and Israel: The Nature of a Special Relationship," David W. Lesch, *The Middle East and the United States: A Historical and Political Assessment*, Westview Press, 2007, ss233-252.
- 23 "ABD'nin İsrail'e yardımları 100 milyar doları aştı", *Anadolu Ajansı*, 18 Ağustos 2014.
- 24 Levent Baştürk, "ABD ile İsrail arasındaki özel ilişki", *Dünya Bülteni*, 24 Aralık 2012.
- 25 Levent Baştürk, a.g.m.
- 26 "ABD ile İsrail'den çok özel silah anlaşması", *Hürriyet*, 23 Nisan 2013.
- 27 "ABD Dışişleri Bakanı Kerry, İsrail'e gidiyor", *Hürriyet*, 16 Mayıs 2013

- 28 "ABD kutladı İsrail yine yaptırım dedi", *Hürriyet*, 17 Haziran 2013.
- 29 "Ruhani: İran müzakerelere hazır", *BBC Türkçe*, 25 Eylül 2013.
- 30 "Tarihi konuşma", *Hürriyet*, 28 Eylül 2013.
- 31 "Netanyahu: İran nükleer silah geliştirirse 'ölümsüzleşir'", *BBC Türkçe*, 4 Ekim 2013.
- 32 "Batı, İran ile anlaştı", *Şalom*, 24 Kasım 2013.
- 33 "İsrail'den sert tepki: Tarihi hata", *Hürriyet*, 24 Kasım 2013.
- 34 "İran'la batı nükleerde anlaştı, İsrail mutsuz...", *TRT Türk*, 25 Kasım 2013.
- 35 George Friedman, "Israel's New Strategic Position", <http://www.stratfor.com/weekly/israels-new-strategic-position#axzz3MraArDwZ>, 3 Aralık 2013.
- 36 "Dinleme skandalı BM'ye geliyor", *Deutsche Welle*, 02 Kasım 2013.
- 37 Ofer Adaret, "U.S., British intelligence spied on former Prime Minister Olmert, Defense Minister Barak", *Haaretz*, 20 Aralık 2013.
- 38 Barak Ravid, "Netanyahu on U.S. spying allegations: There are things friends mustn't do" *Haaretz*, 23 Aralık 2013.
- 39 Yahudi kökenli bir Amerikalı olan Jonathan Pollard Amerikan donanmasında entelijans ajanı olarak çalışırken Mossad tarafından nakit 10 bin dolar ve pahalı bir pırlanta yüzük ve aylık 1500 dolar karşılığı 1984 tarihinde İsrail'e Amerikanın "Çok Gizli" damgalı dosyalarını aktarmaya başlamıştı. Yeni evlendiği Anne Handerson kanalıyla Pakistan, Avustralya, Çin ve Güney Afrika'ya da Amerika'nın askeri sırlarını satmaya başlayan Pollard'ın faaliyetleri 1985 yılında bir mesai arkadaşının ihbarıyla ortaya çıkmıştı. FBI'nın evine yaptığı baskında bavul içinde 35 kilo ağırlığındaki gizli dosyalar arasında Amerika'nın küresel elektronik gözetleme şebekesi planları da bulunuyordu. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Doğan Uluç, "Amerika casus Pollard'ı af edebilecek mi?", *Hürriyet*, 27 Şubat 2013.
- 40 Jonathan Lis, "U.S. spied on Israel? Free Pollard, demand Israeli parliamentarians", *Haaretz*, 22 Aralık 2013.
- 41 "'Hedef oyunu değiştirecek silahlar'", *Hürriyet*, 5 Mayıs 2013.
- 42 "BM'den İsrail'e hava sahası ihlali uyarısı", *Anadolu Ajansı*, 8 Mayıs 2013.
- 43 "İsrail iki hedefi daha vurdu", *Hürriyet*, 3 Şubat 2013.
- 44 "Israeli strike in Syria might be first in series", *Washington Post*, 9 Şubat 2013.